

Володимир Трофимович, Ярослав Антонюк

ДІЯЛЬНІСТЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ ОУН(Б) ЩОДО МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОУНІВСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ ВОЛИНІ І ПОЛІССЯ. 1945-1951 РР.

У статті на основі архівних матеріалів, опублікованих документів, періодики і наукової літератури проаналізована діяльність Служби безпеки ОУН (б) щодо матеріального забезпечення підпілля на території Рівненської та Волинської областей.

Ключові слова: Служба безпеки, постачання, теракт, диверсія.

В данной статье на основе архивных материалов, опубликованных документов, периодики и научной литературы проанализирована деятельность Службы безопасности ОУН (б) по материальному обеспечению подполья на территории Ровенской и Волынской областей.

Ключевые слова: Служба безопасности, снабжение, теракт, диверсия.

The essay attempts on the basis of the archived materials, published documents, periodicals and scientific literature an activity of security of OUN (b) Service in the financial providing of underground on territory of the Rivne and Volhynia areas

Key words: Security, supply service, act of terrorism, diversion.

В останні роки через низку причин, серед яких можна назвати активізацію міжнародного тероризму, агресивні дії Російської Федерації на Північному Кавказі, сепаратистські рухи і запеклу політичну боротьбу всередині України, посилюється інтерес до вивчення диверсійно-терористичної діяльності Служби безпеки ОУН (б). Однією з найбільш актуальних і малодосліджених сторінок цієї проблеми є заходи бандерівської СБ щодо матеріального забезпечення оунівського підпілля на території Волині і Полісся в післявоєнний період.

У радянський період диверсійно-терористичну роботу СБ активно вивчали В. Масловський, П. Шафета, В. Поліщук та ін. Проте для їхніх праць було притаманне ідеологічно-тенденційне трактування. Серед сучасних дослідників, які ґрунтовно займаються цією пробле-

мою, можна виділити Д. Веденеєва, Г. Биструхіна, О. Клименка та ін. В той же час більша частина джерел щодо діяльності СБ знаходиться в архівосховищах і ще чекає свого дослідження.

Спираючись на різноманітні джерела та історіографічний доробок, автори здійснили спробу простежити післявоєнну діяльність СБ ОУН (б) щодо матеріального забезпечення оунівського підпілля Волині і Поліся.

Складні умови, в які потрапило оунівське підпілля навесні 1945 р., змусило його повністю переглянути механізми свого матеріального забезпечення. Після закінчення Другої світової війни звільнилася вєлетенська військова сила, яку радянська влада вирішила використати для остаточної ліквідації збройного підпілля. Внаслідок низки операцій протягом літа-осені 1945 р. було завдано нищівного удару УПА. Наступним кроком з 11. 01. до 10. 04. 1946 р. було проведення масштабної військової операції «Велика блокада», основною метою якої була ізоляція підпільників від основних баз їх матеріально-технічного та харчового постачання. Практично всі населені пункти зайняли частини радянської армії та внутрішніх військ НКВС [25, с. 361]. В кожному райцентрі було створено опервідділи НКВС (100-300 бійців). Наприклад, у Рівненській обл.: Дубно – 7000 осіб, Млинові – 2000, Вербі – 2000, Козині – 1500 і стільки ж у Радивиліві [61, с. 114-115]. Загалом у той час на Волині було сконцентровано близько 75 тисяч бійців [27, с. 69].

Провідник Північно-західних українських земель М. Козак («Смок») писав у листі від 15. 01. 1946 р. про катастрофічний стан підпілля: «Більшість членів ОУН не стоїть на висоті своїх завдань. До організаційної роботи ставляться дуже пасивно, свої обов'язки виконують недоброякісно, або взагалі не виконують. Селяни дома не відкривають, їсти не дають... В рядах розбрід й розтерзаність в зв'язку з розгромом Німеччини. Все доводиться робити під загрозою зброї і репресій... Чому за такий короткий час після визволення існують комсомольські організації? Чому західноукраїнські селяни виконують хлібоздачу раніше, ніж східні? Чому має місце дезертирство в УПА? Чому в районах існують винищувальні батальйони, які несуть їм багато біди?» [62, с. 124].

Неодноразово траплялися випадки, коли радянські агенти передавали в підпілля навмисне заражений хворобами одяг, взуття, підсипали в страви і напої підпільників снодійно-паралітичний спецпрепарат «Нептун-47», що призводило до важких втрат для ОУН. В с. Галичани Горохівського р-ну місцева жителька Христина (агент-

ка МДБ) принесла в криївку провідника КП І. Литвинчука («Дубового») їжу та напої з снодійним. Через деякий час двох бойовиків-есбівців без бою схопили чекісти. На допитах бойовик «Кавун» видав бункер «Дубового» на хут. Синяково біля райцентру Демидівка, в садибі Л. Охримчука. 18 січня 1951 р., коли криївку оточили, «Дубовий» і демидівський райпровідник «Мелетій», які в ній знаходилися, застрілилися [71]. В цій ситуації, починаючи з травня 1945 р., функції господарчої референтури перейняла СБ [19, арк. 19-20]. З цього часу постачання підпілля здійснювалося більш конспіративно, через надійних людей, нерідко родичів нелегалів. Наприклад, Х. Галамазда з смт. Цумань постійно передавала продукти для боївки СБ «Гонти», в якій були її родичі [3, арк. 67].

В інструкції СБ щодо допиту ворожої агентури за 1947 р. сказано: «До осіб, по яких ворог міг вдарити і хотів вдарити, потрібно відноситися з повним недовірям, тому що деякі вже могли бути на послугах у ворога... Це головним чином відноситься до людей, що живуть на легальному положенні» [25, арк. 343]. Слід зауважити, що збір продуктів, особливо у людей не пов'язаних з підпіллям, проводився під певним тиском, у тому числі шляхом погроз. Так, житель с. Крупа Луцького р-ну К. Авдеюк під час слідства МДБ розповідав, що в січні 1947 р. до його будинку зайшло 5 озброєних людей, серед яких він упізнав односельчанина П. Лошака («Сергієнка»). Вони наказали йому приготувати 5 центнерів пшениці і чоботи, за якими обіцяли прийти через два тижні [1, арк. 31]. В. Пасальський з с. Шитов Володимир-Волинського р-ну на допиті свідчив про учасників боївки районного референта СБ М. Мороза («Богдана»): «Бандитів УПА, які знаходилися в моєму будинку, ми з жінкою кормили і пригощали горілкою добровільно, так як знали, що їм заперечувати нема сенсу. Бандити були зі зброєю і якби ми відмовились їх кормити, то вони могли б здійснити над нами будь-яке насильство» [13, арк. 97].

Інформацію, до кого заходити, надавали прибічники підпілля з того ж села. А. Приходько («Оксана») з с. Липно Ківерцівського р-ну через бойовика «Медведя» надавала референту СБ «Розбишаци» дані про односельчан, в яких можна забрати частину продуктів і одягу [15, арк. 20]. Поширеними були випадки, коли чекісти навмисне організовували засідки в оселях людей, до яких заходили підпільники, вербували серед них сексотів. Наприклад, у лютому 1946 р. Т. Зінчук («Кубік») вислав групу з 5-ти бойовиків на чолі з «Мухою» заготовляти в с. Верхи Камінь-Каширського р-ну продукти. В одному з будинків їх пригостили самогоном. Потомлені підпільники швидко за-

снули, а господар негайно повідомив в РВ НКВС, звідки була опергрупа [74]. В іншому випадку жителька с. Ступно Мізоцького р-ну 30 липня 1945 р. напоїла горілкою з снодійним есбівця П. Сидорчука («Камінного»), якого захопили зненацька [65, с. 393].

Тому збір продуктів та одягу доручали добре законспірованим учасникам «легальної сітки». Наприклад, М. Сіра («Циганка») за завданням референта СБ М. Міська («Чорноти») збирала в населення с. Копитівка Здолбунівського р-ну продукти, білизну, верхній одяг і взуття [47, арк. 16]. А. Вишнеvsька («Розважна») збирала для боївки СБ Т. Корсюка («Машиніста») в с. Сухівці Клеванського р-ну на початку 1946 р. полотно для виготовлення маскувальних халатів [42, арк.3].

За подібною схемою відбувався збір коштів на «бойовий фонд». Принцип добровільності, який переважав в попередні часи, був відкинутий і зовні нагадував радянську держпозику [74]. «Бофони» поширювали за списком і під примусом. Наприклад, Н. Роюк («Зозуля») за завданням коменданта СБ М. Роюка («Веселого») збрала в с. Забороль Олександрійського р-ну по 50 крб. з кожної сім'ї [46, арк. 21]. Ф. Папіжук з с. Карпилівка Ківерцівського р-ну восени 1946 р. отримав від коменданта боївки СБ С. Ховайла («Санька») бланки з тризубом на суму 1900 крб. і список з прізвищами осіб, серед яких він повинен був їх розповсюдити [14, арк. 254].

Провід ОУН та ПЗУЗ у 1944-45 рр. випустив так звану «волинську серію» бофонів, автором якої був відомий український графік Н. Хасевич («Зот»), що мала номінали 10, 20, 50, 100, 200, 300, 500, 1000 крб. і функціонувала в 12-х областях України та Білорусії, де діяли повстанські загони. На відміну від попередніх (галицьких) випусків, вони не були приурочені до тієї чи іншої історичної події. Простежувалося бажання використовувати бофони цього зразка триваліший час, уніфікувати «бофонну систему» на основі «волинської серії» і при змозі перетворити її у загальноукраїнську. Проіснувало розповсюдження «бофонів» принаймні до 1952 р. [55, с. 109].

Суттєвий вплив на розповсюдження «бофонів» мала постанова Ради міністрів СРСР від 14. 12. 1947 р. «Про проведення грошової реформи і відміну карток на продовольчі і промислові товари» [64, с. 137]. Номінали бофонів були приведені у відповідність до нового курсу радянського карбованця, тобто зменшені у 10 разів. Узгодження відбувалося шляхом перекреслення зайвого нуля [55, с. 111].

Нерідко «бофони» розповсюджували родичі підпільників, яким вони найбільше довіряли. Сестра референта СБ І. Бондача («Юрка») – Галина («Ера») збирала серед жителів с. Буяни Луцького р-ну гро-

ші для УПА [22, арк. 1]. Матеріальна допомога підпіллю була також перевіркою бойовиків, які з певних причин легалізувалися. Колишній учасник боївки СБ С. Нетейчука («Крука») І. Алексюк («Сашко») з с. Яромель Ківерцівського р-ну восени 1946 р. за завданням коменданта «Запорожця» повинен був зібрати 100 крб. і за ці гроші придбати друкарську машинку [2, арк. 12]. Часто кошти збирали представники радянської адміністрації, які співпрацювали з ОУН. Голова сільради с. Велика Любаша Костопільського р-ну П. Сторожук, спільно з десятником А. Звездинським за завданням СБ в 1945 р. зібрали в населення «на фонд УПА» 800 крб. [52, арк. 40-41]. Восени 1950 р. за наказом СБ головою сільради с. Каменуха Маневицького р-ну А. Царуком було організовано збір коштів на потреби ОУН, серед інших по 50 крб. внесли секретар сільради І.Шолом і голова колгоспу Т. Серцюк [20, арк. 146]. Колишнім учасником УПА і агентом СБ був директор Здолбунівського маслозаводу С. Боярчук («Карпо»), який за завданням референта СБ О. Поліщука («Лихо») зібрав 20.000 крб. для підтримки оунівського підпілля в східних областях України [41, арк.11-12].

Нерідко збір коштів маскувався під певні, зовні легальні, заходи. Так, голова сільради с. Княже Горохівського р-ну А. Корній, проводячи підписку на 4-ту п'ятирічку, одночасно провів збір коштів на допомогу повстанцям [70, с. 241]. У січні 1947 р. в с. Здовбиця Здолбунівського р-ну гроші для ОУН збирали під виглядом колядок і щедрівок [49, арк. 2]. В с. Вишнів Ківерцівського р-ну прихильники ОУН продавали колгоспну худобу, а гроші віддавали підпільникам [59, с. 122].

Слід сказати, що серед рядових підпільників була поширена думка, нібито есбівці краще одягаються і харчуються за рахунок службового становища. Проте, це не відповідало дійсності. З зібраних коштів кожний провід міг залишити собі до 25%, а решту передавали вищим проводам, які створювали золотий запас [26, с. 123-124]. Основна частина коштів референтів вищих проводів і комендантів боївок йшла на закупівлю необхідних для підпілля товарів. Так, бойовики СБ І. Дричик («Січовий») і М. Федчук («Чорний») в с. Седлище Старовижівського р-ну зібрали 400 крб. З них 300 крб. вони віддали коменданту кущової боївки СБ І. Ткачуку («Петрусю»), а за інші 100 крб. через матір «Чорного» закупили сахарину [10, арк. 44]. Для закупівель товарів для підпілля майже завжди залучали родичів і «надійних людей». Сестра референта СБ І. Данилевича («Кота») Т. Данилевич («Параска») за завданням референта СБ І. Дмитрука («Бунтаря») їздила в Ковель закупляти тютюн, цигарки, папір для друкування та ін.[4, арк.16-17]. Се-

стра Седлищанського райреферента СБ А. Михалевича («Коса») Ольга, проживаючи в Ковелі, неодноразово закупляла необхідні для боївки товари [23, арк. 18]. Теща провідника КП ОУН С. Янишевського («Далекого») М. Козачек за завданням підпілля закупляла на рівненському базарі білизну для боївки СБ [44, арк. 72]. Аналогічне завдання за наказом коменданта СБ І. Фешука («Веселого») в 1945 р. виконував В. Матвійчук з с. Бокин Межирічського р-ну [45, арк. 91]. Інколи людині могли і не повідомити, що вона, закупуваючи певні товари, виконує завдання СБ. Так, ковельчанка П. Клинова за завданням СБ «Бунтаря» за допомогою свого чоловіка придбала влітку 1945 р. на 2 тисячі крб. медикаменти, які передала підпіллю. Цікаво, що О. Клинов доручив це завдання своєму колезі, який дізнався для кого він закупляв ліки лише на слідстві в УНКДБ [6, арк. 18].

Значну допомогу підпіллю надавали працівники радянської торгівлі, які співпрацювали з СБ. Згідно свідчень М. Кравчук з с. Осмиговичі Турійського р-ну, референту СБ С. Ковальчуку («Медведю») допомагав голова сільпо Д. Кмин: «12.1946 р. «Медвідь» приніс до нас на квартиру 5 кг. солі і 6 м. мануфактури, загорнутих в газету. Тут же він у присутності мене та інших сказав: «Ось дивіться, яку мануфактуру мені дав голова сільпо Дмитро, я люблю такі сорочки рябого кольору» [16, арк. 30]. Голова сільпо с. Велика Любаша Костопільського р-ну Д. Ярмольчук через Г. Ковальчук постачав боївці СБ В. Петренчука («Панька») товари першої необхідності : сіль, мило, сірники та ін. [52, арк. 41]. Продавець сільпо с. Полонка Луцького р-ну Н. Ленчук також таємно постачав референту СБ Д. Римарчуку («Неситому») необхідні йому товари [31, арк. 197]. Завідувач продовольчим магазином в Луцьку Федір Галецький систематично постачав підпіллю необхідні товари, доки 12 серпня 1947 р. не був виказаний своїм племінником (агентом МДБ) [67].

За завданням учасника СБ Д. Римарчука СБ («Неситого») медикаменти в підпілля таємно постачали жителі с. Пильганів Луцького р-ну Р. Шевчук і Дорошук (ім'я невідоме – автори), які працювали в Луцькій обласній лікарні, а також завідувача Острожецької районної аптеки Н. Кодинець [9, арк. 42-43]. Різноманітні медикаменти через свою дочку Л. Случук («Лимарівну») з березня 1945 по квітень 1946 р. в боївку СБ Р. Наконечного постачав завідувач Рівненською ветаптекою Іван Случук [48, арк. 12].

Продукти, які з певних причин, неможливо було зберегти, намагалися через своїх прибічників реалізувати в містах. Зокрема, голова сільради с. Сапожин Гощанського р-ну М. Яцина восени 1947 р. пере-

дав підпілля 1 тисячу крб., виручені ним за продаж зерна, яке належало повстанцям [37, арк. 233]. Восени 1947 р. житель с. Сушибаба Турійського р-ну Г. Зарембюк продав на Ковельському базарі два центнери зерна, а виручені 800 крб. передав бойовику «Шпаку» [18, арк. 242].

За допомогою своїх прибічників з «легальної сітки» СБ давала вказівки щодо виготовлення необхідних для підпілля речей. М. Зінгель з с. Хопнів Ківерцівського р-ну за завданням референта СБ С.Нетейчука («Крука») займався пошиттям обмундирування і виготовленням листівок [5, арк. 46]. К. Абадаш з с. Осьмиговичі Турійського р-ну в лютому 1947 р. за завданням референта СБ С. Ковальчука («Медведя») шила з полотна білі масхалати [16, арк. 93]. В інших випадках здійснювався обробіток зібраних або здобутих СБ продуктів для покращення тривалості їх зберігання. Жителю с.Окорськ Луцького р-ну І. Ярошу боївка СБ П. Ковальчука («Залісного») в червні 1949 р. передала кабана, з якого він виготовив ковбаси і відвіз їх бойовикам в Садівський ліс [21, арк. 2].

Помешкання «легальної сітки» СБ використовувала для зберігання зброї та іншого майна підпілля. За завданням референта СБ А. Стельмашука («Богуна») станична с. Несвічівська Діброва Горохівського р-ну Л. Матвійчук («Наталка») зберігала в своєму будинку 5 гвинтівок і боєприпаси. Доки їх не забрали бойовики СБ О. Корецький («Меч») і С. Волянюк («Безпощадний») [11, арк. 23]. Т. Данилевич («Параска») за завданням референта СБ І. Дмитрука («Бунтаря») зберігала в своєму будинку в с. Облапи Ковельського р-ну 3 ручних кулемета РПД, 3 автомати, гвинтівки і патрони. Приймала до себе речі, здобуті в акціях СБ: кобилицю, чемодан з речами з підбитої військової машини, м'ясо 4-х баранів і 2-х телят [4, арк. 54].

Одним з завдань СБ було організація побудови та утримання криївок різноманітного призначення. Головною умовою успішного використання криївок було суворе дотримання конспірації. «Організаційні вказівки» за квітень 1950 р. повчали: «При дотриманні конспірації можна існувати довго. Агентура є скрізь, тому кожен підпільник повинен знати правила конспірації, як солдат – статут польової служби. Підпільник повинен жити під землею» [26, арк. 58].

Криївки для СБ (по 2-3 на район) повинні були бути викопаними вночі власними силами з залученням лише «певних людей» [34, арк. 280]. В одному з наказів для підпілля Рівненщини зазначалося: «Робити криївку у той спосіб, щоб кожен господар робив сам зі своєю родиною. Робити у господарів всі повинності, про криївки повинні знати ви і господар. Пояснити йому, коли хто буде біль-

ше знати, то буде суворо покараний» [33, арк. 124]. Тому, діючи згідно інструкцій, людей, які видавали ворогу розміщення криївок, СБ жорстоко карала. В с. Любачівка Горохівського р-ну оунівці ще за німецької окупації викопали в полі яму, яку обшили дошками, засипали пшеницею і зверху замаскували землю. Коли в село прийшла радянська влада, місцевий селянин Кіндрат Філозоф виказав місце, де була розміщена схованка. За це його СБ занесла в «чорні списки». Щоб врятуватися від смерті, він з сім'єю переселився в Берестечко, але інколи навідувався до свого села, де його врешті вистежили бойовики і вбили [72, с. 8]. За розкрадання криївки-складу в с. Білопіль Локачинського р-ну СБ була повішена сім'я Сташуків [66].

Для побудови і утримання криївок намагалися використовувати осіб, які б не викликали підозр у радянської влади. Так, референт СБ П. Ковальчук («Залісний») завербував жителя с. Хорохорин Луцького р-ну Івана Мазорчука, першу дружину якого в Маневицькому р-ні за співпрацю з НКВС ліквідувала СБ. Побоюючись за свою сім'ю, він переселився на інше місце і виконував всі завдання СБ: постачав інформацію, продукти, а крім того викопав власними силами криївку під своїм будинком [60]. За утримання криївки І. Мазорчук повинен був отримувати від СБ грошову винагороду (200-300 крб. в місяць) та, очевидно, її не отримав. Через це між господарем будинку і референтом СБ виникла сварка, яка послужила «сигналом» органам держбезпеки. 13 березня 1949 р. опергрупа МДБ викрила бункер «Залісного». Не бажаючи здаватися, референт СБ застрелив машиністку «Ярину», охоронця «Юрка» та підпільницю «Олю» й вистрілив у себе, померши від смертельної рани в Луцькій лікарні [26, с. 63].

Ганна і Єлизавета Стрижуки з с. Глухи Старовижівського р-ну за завданням підпілля одними з перших подали заяву до колгоспу, а в їхньому хліві тимчасово розмістили артільних телят. Цікаво, що під хлівом розміщувалася оунівська криївка, яку лише випадково виявили через те, що вона не витримала ваги тварин і провалилася [30].

Важливим напрямком поповнення матеріальних ресурсів оунівського підпілля були диверсійні й терористичні акції. Значну частину коштів, продовольства та промислових товарів СБ здобувало в нападах на магазини сільпо. В подібних акціях, як правило, крім здобуття матеріальних ресурсів, поєднувалися відразу декілька задань. Наприклад, учасники підрайонної боївки СБ О. Дубовця («Мухи») 9 квітня 1948 р. в с. Федорівка Гощанського р-ну з автомата застрелили секретаря сільради і пограбували магазин сільпо на 5 тисяч крб. [43, арк. 123]. 29 березня 1951 р. боївка СБ А. Михалевича («Коса»)

в с. Текля Старовижівського р-ну пограбувала сільпо і медпункт [56, с. 116].

Траплялися випадки, коли деякі референти СБ зловживали своїм становищем при здійсненні подібних акцій. Так, внутрішня перевірка СБ виявила, що референт СБ Висоцького райпроводу Г. Сизонюк («Діброва») в середині 1946 р. пограбував в «бандитський спосіб» сільпо в с. Радчицьку Столинського р-ну. При цьому він заявив: «Ми – українські повстанці, а не більшовики. Не бійтесь, за два дні ваша власність вам буде повернена». Проте, реквізованих трьох коней і два вози він не повернув, а виміняв в с. Яцухи Дубровицького р-ну на горілку.

У жовтні цього ж року він пограбував сільпо в с. Ласицьку на Пинщині. Майно, яке було здобуте, він наказав роздати селянам сусіднього с. Жовкинi, а горілку вирішив «розходувати». Населення села було скликано на «пропагандивну бесіду», під час якої пили горілку і співали повстанські пісні. Після цього бойовики СБ вистріляли з гвинтівок декілька «салютів» і від'їхали. Наступного дня в село приїхали енкаведисти і арештували понад 30 осіб, в яких виявили пограбоване в магазині майно.

На початку січня 1947 р., повертаючись з с. Сітицьк Столинського р-ну, есбісти забрали в кооперативі декілька літрів горілки та вина, яке по дорозі випили. В с. Озерськ референт СБ «Діброва» «був такий п'яний, що не міг сісти на коня, з ніг валився. Цивільні жінки висаджували його на коня».

У вересні 1947 р., після пограбування магазину, «Діброва» наказував бойовикам «Максиму» та «Володі»: «Нікому не кажіть, скільки чого взяли, я сам знатиму як прозвітувати» [37, арк. 18-19].

Траплялося чимало випадків нападів боївки СБ на колгоспи, МТС, друкарні, промислові підприємства, вантажівки з товарами, інкасаторські автомашини і т.д. Так, боївка СБ А. Михалевича («Коса») 29 квітня 1950 р. пограбувала Заболотівський лісгосп, де було забрано 60 тисяч крб. і друкарську машинку. 4 червня цього ж року в с. Кримне Старовижівського р-ну есбісти пограбували друкарню політвідділу при МТС [56, с. 116]. Боївка СБ С. Нетипчука («Крука») в Ківерцівському р-ні обстріляла інкасаторську машину Луцького держбанку, внаслідок чого було вбито охоронця і захоплено 129 тисяч крб. [71].

Головною запорукою успішності подібних операцій СБ була ефективна роботи її розвідувальної мережі і підтримка населення. Так, В. Савчишин з с. Сокиричі Ківерцівського р-ну, який охороняв дру-

карню в райцентрі, особисто провів учасників боївки СБ «Чудака» в приміщення, а потім виправдовувався, що нібито не помітив пограбування [17, арк. 25]. Подібна історія трапилася з директором лісопереробного заводу с. Смигів Вербського р-ну Ф. Сукачем, який 15 квітня 1945 р. дозволив безперешкодно пограбувати і спалити це державне підприємство боївці СБ П. Капиноса («Вишні») [50, арк. 40]. Агентом референта розвідки СБ І. Черника («Боровика») був технічний керівник Тучинського шкіряного заводу М. Ташинський [51, арк. 3].

У відповідь на дії підпілля політбюро ЦК КП(б)У у листопаді 1945 р. ухвалило постанову, згідно якої відділи НКВС і НКДБ повинні були застосовувати тактику «оманливих приманок». Враховуючи те, що повстанці нападали на магазини кооперації та на машини з вантажами, рекомендувалося завозити до сільських магазинів товари, за якими полюють підпілляники (зимовий одяг, взуття, мануфактуру), створювати видимість вимушених зупинок на дорогах і в селах автомашин, завантажених харчами і медикаментами. У місцевих жителів повинно було скластися враження, що ці машини без охорони і лише в силу обставин залишилися на ніч у селі. За таких умов підпілляників поінформують їх агенти і буде вчинена спроба захопити «приманку», яка повинна була бути забезпечена добре замаскованими чекістсько-військовими засідками [57, с. 23]. На практиці ця тактика, через кваліфіковану роботу агентури СБ, фактично провалилася.

Частину продуктів, одягу та взуття боївки СБ здобували під час терактів над сексотами і радянськими активістами. Зокрема 30 вересня 1945 р. в с. Мизово Седлищанського р-ну боївкою СБ І. Ткачука («Петруся») вбито І. Дручука в його ж домівці. Після цього боївки забрали всі, речі які їм могли знадобитися, і підпалили будинок [10, арк. 52].

Більшість здобутого в ході каральних акцій СБ залишала собі або передавала кущовим [36, арк. 51]. Чітко налагодженого обліку не існувало, тому траплялися випадки зловживань. Наприклад, після ліквідації СБ сексотів в с. Варани Рафалівського р-ну було здобуто багато речей (полотно, одяг, взуття, продукти), які були передані кущовому І. Бойку («Новому») на зберігання. Після цього есбіст «Богдан» надіслав підпілляницю «Надю», яка частину речей забрала для потреб Українського Червоного Хреста, а інші описала. Вже під час перепису «Новий» і станичний с. Сопачів «Заволока» насміхалися з її дій і забрали собі частину майна. Коли ж есбісти прийшли забрати речі в «Нового», то їх залишилася мізерна кількість. Тоді стосовно кущового і станичного комендант СБ «Завзятий» розпочав слідство. Звину-

вачені виправдовувалися, що їх сім'ї переховувалися в лісі від більшовиків, а тому вони взяли частину речей. Інші речі нібито були заховані в стіжку сіна і згоріли [35, арк. 59].

Потрібно зазначити, що на Волині, поряд з оунівським підпіллям, існували так звані «дикі групи», які проводили операції щодо свого матеріального забезпечення під виглядом повстанців. Склалися вони з колишніх підпільників, які вийшли з підпорядкування ОУН, дезертирів з Червоної армії, осіб, які переховувалися від мобілізації, а то й звичайних кримінальних злочинців. Так, секретар Степанського РК КП(б)У Одновол (ініціали не встановлені – автори) 17 лютого 1945 р. повідомляв М. Хрущову: «Серед нелегалів є багато таких, які згодом відкололися від банд і ховалися як від Червоної армії, так і від банд» [69, с. 163].

Боротьбу з «дикими групами» вела як СБ, так і радянські спецслужби. Щоправда, останні відносились до них досить лояльно та намагалися залучити до боротьби з оунівським підпіллям. Наприклад, 18 лютого 1947 р. Камінь-Каширський РВ МВС доповів про розкриття групи грабіжників з шести осіб. Під виглядом оунівців вони пограбували с. Сошичне, хутори поблизу сіл Підріччя і Довга Нива. Цікаво, що начальник РВ МДБ взяв цих бандитів під свій захист, мотивуючи це тим, що вони є «корисними для МДБ» [29, с. 127].

«Дикі групи» наносили велику шкоду підпіллю тим, що тероризували учасників «легальної сітки» і місцеве населення, тому здебільшого СБ їх ліквідувала. Референт СБ М. Гаврилюк («Аркадій») описав допит «Шугая»: «Він не зізнався у співробітництві з НКВД. Сказав лише про те, що за його наказом і його бойовиками був вбитий козак «Тихий», який ніс до командира «М» закуплений матеріал. Цей же «Шугай» їздив вдень по селах, без потреби стріляв, згвалтував 15 дорослих дівчат, погрожуючи їм револьвером, грабував одяг навіть на дорозі у демобілізованих, пиячив. Наприкінці він тільки заплакав і закричав: «Спаси мене і моїх дітей, Отче!», дивлячись на мене своїми шкідницькими очима» [28].

Не залишалися поза увагою СБ особи, які самостійно грабували населення під виглядом оунівців. 12 липня 1948 р. боївка СБ ліквідувала жительку с. Жулянци Тучинського р-ну Г. Жолобчук, яка збирала в населення с. Рясники Гощанського р-ну продукти нібито для оунівського підпілля. В «чорні листи» СБ потрапив житель с. Дорогобуж Гощанського р-ну О. Бень, який під виглядом учасника боївки «Цигана» грабував населення [40, арк. 27]. Господарчий У. Миколайчук з с. Більков Клеванського р-ну 14 вересня 1946 р. доповів ко-

менданту СБ «Крилатому», що Володимир і Анань Одуди переховуються та збирають речі нібито для УПА [39, арк. 25]. Осіб, які збагачувалися подібним чином, майже завжди ліквідовували.

Інколи на нелегальному становищі опинялися особи, яким з певних причин не вдавалося встановити зв'язок з ОУН і шукати засоби постачання самостійно. Після перевірки СБ залучала їх до оунівської мережі. У липні 1946 р. в одну камеру Турійського РВ МДБ потрапили колишній шуцман з с. Чорніїв О. Оксенчук і повстанець з с. Обеніжи І. Сичик. Вступивши в змову, вони зробили підкоп стіни і втекли в ліс з метою вступити в боївку ОУН. Зв'язатися з підпільниками їм довгий час не вдавалося. І. Сичик дістав заховану вдома російську гвинтівку і з тих пір вони діяли на власний розсуд, вважаючи себе бойовиками ОУН. У березні 1947 р. І. Сичик загинув, а О. Оксенчук продовжував переховуватися в лісі, не покидаючи надії приєднатися до підпільників. 12 червня 1947 р. він зайшов у село за продуктами та натрапив на засідку боївки ОУН, яких прийняв за відділ МДБ. На оклик «Стій!» він почав втікати і був важко поранений в ногу. Три бойовики, які підійшли, вияснили ситуацію і пообіцяли наступного дня забрати пораненого і вилікувати. Проте, самі потрапили в засідку МДБ, де один був вбитий, а інші двоє поранені. Чекаючи на допомогу, О. Оксенчук пролежав у лісі 5 діб, доки на нього випадково не натрапив житель с. Туличів, який повідомив дружину пораненого, а та ввечері підводою забрала його додому в с. Купичів, де він лікувався і переховувався [8, арк. 88].

Траплялося, що під виглядом повстанців, з власної ініціативи, діяли представники радянської влади. Як впливає з архівних матеріалів, у березні 1945 р. заступник голови виконкому Клесовської райради Махотько разом із співробітником Бондаренком під виглядом повстанців зайшли до будинку Г. Прит в с. Осник, вимагаючи самогону. Отримавши відмову, почали погрожувати вивести в ліс і вбити, забрали з її господарства корову, завели до голови сільради Сотлуцького, зарізали, а м'ясо розділили між собою [32, арк. 83]. У листопаді цього ж року в Луцьку 12 службовців ВВ НКВС, в тому числі начальник артабезпечення ст. лейтенант Айков, командир музичного взводу ст. лейтенант Шкуратов, зброяр сержант Бамбін, здійснили декілька збройних пограбувань місцевих жителів під виглядом боївки УПА [24, с. 629]. Тоді ж у Ковелі капітан і лейтенант Червоної армії, вдаючи з себе повстанців, пограбували обліковця, якого зустріли на залізниці [58, с. 803]. З таким видом злочинів намагалася боротися радянська влада, трактую-

чи їх як зловживання службовим становищем. Щодо СБ, вона трактувала подібні злочини як дії окупаційної адміністрації і знищувала цих осіб як і інших радянських активістів.

Як бачимо, діяльність СБ щодо матеріального забезпечення оунівського підпілля здійснювалися в надзвичайно складних умовах посилення антиповстанських дій радянських спецслужб. Майже завжди вона відбувалася через засоби примусу та погроз, завдяки диверсіям і терористичним операціям. Заручниками в цій безкомпромісній боротьбі виявилися місцеві жителі, які, намагаючись врятувати свої родини, ставали на бік однієї з ворогуючих сторін і, відповідно, піддавалися репресіям або терору іншої.

Джерела та література:

1. Архів Управління служби безпеки України у Волинській обл. (далі – АУСБУ). – Кримін. спр. – Авдеюка Костянтина Яковича, 1887 р.н., уродж. с. Боратин Луцького р-ну. – Спр. 7441. – ФП. – 74 арк.

2. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Алексюка Івана Гавриловича, 1928 р. н., уродж. с. Яромель Ківерцівського р-ну. – Спр. 5608. – ФП. – 78 арк.

3. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Галамазди Христини Гнатівни, 1912 р. н., уродж. смт. Цумань Ківерцівського р-ну. – Спр. 3953. – ФП. – 177 арк.

4. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Данилевич Тетяни Кузьмівни, 1926 р. н., уродж. с. Облапи Ковельського р-ну. – Спр. 6633. – ФП. – 386 арк.

5. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Зінгеля Миколи Миновича, 1913 р. н., уродж. с. Хопнів Ківерцівського р-ну. – Спр. 8391. – ФП. – 208 арк.

6. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Клинової Прасковії Андріївни, 1927 р. н., уродж. м. Ковель та ін. – Спр. 6105. – ФП. – 89 арк.

7. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Костючека Семена Себастьяновича, 1913 р. н., уродж. с. Люблинець Ковельського р-ну. – Спр. 7533. – ФП. – 226 арк.

8. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Кравчука Кирила Гавриловича, 1926 р. н., уродж. с. Купичів Турійського р-ну. – Спр. 4962. – ФП. – 226 арк.

9. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Кудрик Надії Григорівни, 1926 р. н., уродж. с. Підлісці Млинівського р-ну Рівненської обл. – Спр. 7383. – ФП. Т. 1. – 109 арк, Т. 2. – 84 арк.

10. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Кушніра Олександра Климентійовича, 1929 р. н., уродж. с. Пісочне Старовижівського р-ну та ін. – Спр. 5967. – ФП. – 393 арк.

11. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Матвійчук Любові Данилівни, 1924 р. н., уродж. с. Несвичівська Діброва Горохівського р-ну. Спр. 4868. – ФП. – 83 арк.

12. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Мельник Анатолія Йосиповича, 1930 р. н., уродж. с. Охлопів Горохівського р-ну. – Спр. 4478. – ФП. – 211 арк.

13. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Пасальського Василя Зіновійовича, 1902 р. н., уродж. с. Шистів Володимир-Волинського р-ну. – Спр. 2524. – ФП. – 172 арк.

14. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Папіжука Федора Івановича, 1927 р.н., уродж. с. Карпилівка Ківерцівського р-ну. – Спр.4975. – ФП. – 394 арк.

15. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Переходько Антоніни Афанасіївни, 1927 р. н., уродж. с. Липно Горохівського р-ну. – Спр. 6519. – ФП. – 113 арк.

16. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Стасюк Олександри Романівни, 1922 р. н., уродж. с. Осьмиговичі Турійського р-ну та ін. – Спр. 4206. – ФП. – 185 арк.

17. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Терпелюка Степана Андрійовича, 1925 р. н., уродж. с. Гавчині Ківерцівського р-ну. – Спр. 4613. – ФП. – 94 арк.

18. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Шворака Прокопа Матвійовича, 1897 р. н., уродж. с. Сушибаба Турійського р-ну. – Спр. 8158. – ФП. – 462 арк.

19. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Шевчука Леоніда Івановича, 1924 р. н., уродж. с. Чаруків Горохівського р-ну. – Спр. 8525. – ФП. – 54 арк.

20. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Царука Арсенія Максимовича, 1922 р. н., уродж. с. Камянуха Маневецького р-ну. – Спр. 6227. – ФП. – 304 арк.

21. АУСБУ у Волин. обл. – Кримін. спр. – Яроша Івана Григоровича, 1908 р. н., уродж. с. Капилів Грубешівського пов. Люблінського воєводства (Польща). – Спр. 4412. – ФП. – 116 арк.

22. Архів Управління міністерства внутрішніх справ України у Волинській обл. (далі – АУМВС у Волин. обл.). – Облікові справи на сім'ї: Бондача Івана Афанасійовича, 1915 р. н., уродж. с. Буяни Луцького р-ну. – Спр. 2215. – 53 арк.

23. АУМВС у Волин. обл. – Облікові справи на Михалевича Андрія Сергійовича, 1919 р. н., уродж. с. Замшани Ратнівського р-ну. Спр. 3333. – 12 арк.

24. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні (1917-1953): У 2 кн. / І. Білас. – К.: Либідь, 1994. – Кн. 2. – 685 с.

25. Веденєєв Д., Биструхін Г. «Повстанська розвідка діє точно й відважно...». Документальна спадщина підрозділів спецпризначення ОУН та УПА. 1940-1950-ті роки: Монографія / Д. Веденєєв, Г. Биструхін. – К.: К.І.С., 2006. – 568 с.

26. Веденєєв Д., Биструхін Г. Двобій без компромісів. Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945-1980-ті роки: Монографія / Д. Веденєєв, Г. Биструхін. – К.: К.І.С., 2007. – 568 с.
27. Волинь у Другій світовій війні. – Луцьк: Вежа, 2004. – 252 с.
28. Данилюк В. Танго смерті Служби Безпеки / В. Данилюк // Молода Волинь (Луцьк). – 1992. – 8 травня.
29. Денисюк В. Літопис Камінь-Каширщини: Історико-краєзнавчий нарис / В. Денисюк. – Луцьк: Надстир'я, 2001. – 524 с.
30. Димарчук І. Прощення нелюдам не буде / І. Димарчук // Сільські новини (Стара Виживка). – 1971. – 2 серпня.
31. Державний архів Волинської області. – Ф.Р-511. Прокуратура Волинської області. – Оп. 6. – Спр. 15. Переписка з органами МДБ і МВС. – 342 арк.
32. Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО). – Ф.Р-688. Прокуратура Рівненської області. – Оп. 2. – Спр.29. Докладні записки, справи і інформації про порушення радянської законності. – 292 арк.
33. ДАРО – Ф.Р-30. Документи ОУН-УПА. – Оп. 2. Спр. 24. – Звернення до трудящих СРСР, інструкції і накази. – 135 арк.
34. ДАРО. – Ф.Р-30. Документи ОУН-УПА. – Оп. 2. – Спр. 32. Підручник для службовиків Безпеки /Слідча служба/. – 303 арк.
35. ДАРО. – Ф.Р-30. Документи ОУН-УПА. – Оп. 2. – Спр. 35. Політична і господарська діяльність УПА. – 160 арк.
36. ДАРО. – Ф.Р-30. Документи ОУН-УПА. – Оп. 2. – Спр. 38. Щоденні рапортчики з сіл районів. – 128 арк.
37. ДАРО. – Ф.Р-30. Документи ОУН-УПА. – Оп. 2. – Спр. 113. Протоколи допитів та зізнань арештованих СБ. Акти обвинувачення. – 22 арк.
38. ДАРО. – Ф.Р-30. Документи ОУН-УПА. – Оп. 2. – Спр. 114. Протоколи допитів, що виконувалися СБ в 1948 р. – 28 арк.
39. ДАРО. – Ф.Р-30. Документи ОУН-УПА. – Оп. 2. – Спр. 115. «Чорні листи» СБ 1947 р. – 35 арк.
40. ДАРО. – Ф.Р-30. Документи ОУН-УПА. – Оп. 2. – Спр. 118. Акти виконання присудів СБ в 1948-1949 рр. – 24 арк.
41. ДАРО. – Кримінальна справа Боярчука Степана Каленковича, 1918 р.н., уродж. с. Здовбиця Здолбунівського р-ну. – Спр. 1798. – ФП. – 32 арк.
42. ДАРО. – Кримінальна справа Вишневської Анастасії Василівни, 1922 р. н., уродж. с. Сухівці Клеванського р-ну. – Спр. 1442. – ФП. – 302 арк.
43. ДАРО. – Кримінальна справа Дубовець Марії Іванівни, 1928 р. н., уродж. с. Сапожин Гошанського р-ну. – Спр. 1381. – ФП. – 169 арк.
44. ДАРО. – Кримінальна справа Козачек Марії Василівни, 1904 р. н., уродж. с. Погорілівка Соснівського р-ну. – Спр. 5396. – ФП. – 133 арк.
45. ДАРО. – Кримінальна справа Матвійчук Варвари Савеліївни, 1901 р.н., уродж. с.Бокин Межирічського р-ну. Спр.5475. – ФП. – 129 арк.

46. ДАРО. – Кримінальна справа Роюк Надії Іванівни, 1926 р. н., уродж. с. Забороль Олександрійського р-ну. – Спр. 1304. – ФП. – 40 арк.
47. ДАРО. – Кримінальна справа Сірої Марії Григорівни, 1928 р. н., уродж. с. Копитівка Здолбунівського р-ну. – Спр. 1344. – ФП. – 102 арк.
48. ДАРО. – Кримінальна справа Случика Івана Пилиповича, 1890 р. н., урож. с. Кустин Олександрійського р-ну. – Спр. 1379. – ФП. – 55 арк.
49. ДАРО. – Кримінальна справа Солтис Марії Нитихівни, 1924 р. н., уродж. с. Здовбиця Здолбунівського р-ну. – Спр. 1152. – ФП. – 53 арк.
50. ДАРО. – Кримінальна справа Сукача Федора Климовича, 1910 р. н., уродж. с. Скрибно Радивилівського р-ну. – Спр. 1649. – ФП. – 58 арк.
51. Там само. Тащинського Миколи Степановича, 1913 р.н., уродж. с. Віткове Гощанського р-ну. – Спр. 1308. – ФП. – 54 арк.
52. ДАРО. – Кримінальна справа Трофимчук Віри Климівни, 1928 р. н., уродж. с. Трубиці Костопільського р-ну. – Спр. 2332. – ФП. – 154 арк.
53. ДАРО. – Кримінальна справа Шпаковської Зінаїди Степанівни, 1919 р. н., уродж. с. Бродниці Висоцького р-ну. – Спр. 5434. – ФП. – 75 арк.
54. Кентій А. Нарис боротьби ОУН-УПА в Україні (1946-1956 рр.) / А. Кентій. – К., 1999. – 111 с.
55. Клименко О. Грошові документи ОУН (бофони) 1939-1952 років / О. Клименко. – Тернопіль, 1999. – 306 с.
56. Коц М. Між рядками секретних паперів / М. Коц // Минуте і сучасне Волині та Полісся. Сереховичі та Старовижівщина в історії України, Волині та Полісся. Матеріали Волинської обл. наук.-практичної істор.-краєзнавчої конф., 17 листопада 2006. – Вип. 21. – С.114-121.
57. Літопис УПА. Нова серія. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943-1959 / О.Вовк, І.Павленко, Ю.Черченко (упоряд.) – Київ-Торонто, 2001. – Т.3. – 647 с.
58. Літопис УПА. Нова серія. Волинь і Полісся: УПА та Запілля, 1944-1946: Документи і матеріали / П.Сохань, П. Потічний та ін. (ред.), О.Вовк, С.Кокін (упоряд.) – Київ-Торонто: Видавництво «Літопис УПА», 2006. – Т.8. – 1446 с.
59. Масловский В. В борьбе с врагами социализма. Очерки истории классовой борьбы на селе в период построения основ социализма в западных областях Украины 1939-1950 / В. Масловский. – Львів: Вища школа, 1984. – 188 с.
60. Машкерук Л. Не викреслити з пам'яті / Л. Машкерук // Зоря комінізму (Маневич). – 1984. – 11 жовтня.
61. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942-1952. Документи і матеріали / П. Мірчук. – Львів: Львів. обл. рада, 1991. – 447 с.
62. ОУН-УПА. Правдивая история. – К.: Соллюкс, 2006. – 252 с.
63. Петренко П. Не люди – нелюди / П. Петренко // Ленінським шляхом (Ківерці). – 1988. – 8 липня.
64. Пыжиков А. Военные приоритеты мирного времени : экономическое развитие СССР в 1945-1953 гг. / А. Пыжиков // Вопросы

економики. – Москва: Інститут економіки РАН, май 2001. – № 5. – С.134-148.

65. Поліщук В. Гірка правда: злочинність ОУН-УПА (Сповідь українця) / В. Поліщук. — Донецьк: Донеччина, 1996. — 496с.

66. Спогади Мартинюк Меланії Яківни, 1930 р. н., уродж. і мешк. с. Білопіль Локачинського р-ну Волинської обл. Записані 27.03.2008 р. // Особистий архів Я. Антоюка.

67. Спогади Синюк Агафії Степанівни, 1925 р. н., уродж. с. Мирне Горохівського р-ну, мешк. смт. Іваничі. Записані 22.05.2008 р. // Особистий архів Я. Антоюка.

68. Стародубець Г. М. Українське повстанське запілля (друга пол. 1943 – поч. 1946 років) / Г. Стародубець. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 527 с.

69. Стенограма обласної наради секретарів райкомів КП(б)У, начальників НКВС і НКДБ при Рівненському обкомі КП(б)У за 17.02.1945 р. // Реабілітовані історією. Рівненська обл. – К.; Рівне, 2006. – Книга перша. – С. 148-180.

70. Ткачук В. Боротьба владних структур проти ОУН-УПА на Волині в перше повоєнне десятиріччя / В. Ткачук // Минуле і сучасне Волині: О. Цинкаловський і край. Матеріали міжн. наук. конф. – Луцьк: Надстир'я, 1998. – С. 241-242.

71. Удахін П. Тривожні роки. Записки чекіста / П. Удахін // Радянська Волинь (Луцьк). – 1971. – 16,18,19,22,23,25 травня, 29,30,31 жовтня, 2,3,10,12 листопада.

72. Шафета П. «Бачу світ засльозеними очима» / П. Шафета // Україна. – 1987. – № 48. – С. 8-9.

73. Швавич Г. Радянські державні позики / Г. Швавич // Червоний жовтень (Горохів). – 1946. – 5 травня.

74. Яковенко О. Останні постріли. Розповідь колишнього чекіста / О. Яковенко // Радянська Волинь (Луцьк). – 1975. – 16, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 30 травня, 1 червня, 4,5,7,10,11,12 жовтня.